

บทที่ 5

เมื่อความตายให้กำเนิดความรู้ที่เป็นอมตะ

‘ผมรู้ในทันใดว่า ความตายเป็นพี่ชายที่ฉลาดและแสนดี
ของเรา ผู้มาหาเราในโมงยามที่แม่นยำ และผู้ซึ่งเรา
วางใจได้ และผมเริ่มเข้าใจด้วยว่า ความทุกข์ ความ
ผิดหวัง และความโศกเศร้าไม่ได้อยู่ตรงนั้นเพื่อทำให้เรา
ขุ่นเคือง ไร้ค่าและไร้ศักดิ์ศรี แต่เพื่อทำให้เราเติบโต
และแปลงโฉมตัวเอง’

แฮร์มันน์ เฮสเสอ ใน ปีเตอร์ คาเม็นซินด์ 1904

‘for death and immortality are an indissoluble
pair of lovers...more perfect than Marx and
Engels, Romeo and Juliet, Laurel and Hardy.’

Milan Kundera : Immortality. 55,58-59.

ความกลัวความตายและความรู้ในความกลัวความตายนำมนุษย์ไปสู่การครุ่นคิดถึงความสัมพันธ์ระหว่าง
ความรู้ในสิ่งที่มีความน่าเชื่อถือกว่า อยู่ในระดับที่สามารถยึดเอาเป็นความรู้ได้ นำไปสู่การแบ่งขั้วของความสัมพันธ์
ระหว่าง ‘จิตวิญญาณ’ กับ ‘ร่างกาย’ (mind-body)¹³¹

ในกรณีเพลโตหากไม่มีความตายของโสเครตีส ชีวิตในทางการเป็นนักปรัชญาหรือการเป็นผู้นำทางปัญญา
ของกรีกโบราณก็คงจะไม่เกิดขึ้น หากย้อนกลับไปเพลโตคงจะเลือกชีวิตในเส้นทางการเมืองที่จะให้ตนเองมีอำนาจ
และตำแหน่งเสียมากกว่า เนื่องด้วยจากภูมิหลังของครอบครัวที่เป็นต้นทุนเดิมเป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้เขามีชีวิตทาง
การเมืองที่สะดวกอยู่แล้ว กล่าวได้ว่าความตายของโสเครตีสคือจุดหักเปลี่ยนในชีวิตของเพลโต (turning point)

¹³¹Christiana Howells. (2011) Mortal Subjects : Passions of the Soul in Late Twentieth-Century French Thought.
Cambridge : Polity Press.,p.1.

ความตายของโสเครตีสเองกลายเป็นพลังในการผลักดัน แรงบันดาลใจพร้อมข้อสงสัยช่วยให้เพลโตกลับไปแสวงหาความรู้ การตั้งคำถามตั้งแต่ประเด็นความขัดแย้งและการเผชิญหน้าระหว่างความรู้ นักปรัชญากับความคิดเห็นที่เป็นของคนส่วนใหญ่ในชุมชนการเมือง การปฏิบัติและท่าทีต่อนักปรัชญาของผู้คนส่วนใหญ่ จนถึงการจะสร้างให้มีชุมชนการเมืองที่ยุติธรรม เรื่องของการยุติปัญหาและโรคร้ายทางการเมืองที่เพลโตเชื่อมั่นว่าสามารถรักษาได้ด้วยการให้นักปรัชญามารับหน้าที่เป็นผู้ปกครอง¹³² ประเด็นที่ยกขึ้นมาในข้างต้นนี้ยังคงเป็นมรดกตกทอดและโจทย์ทางสังคมการเมืองที่ยังตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของความประทับใจหรือเป็นความเศร้าโศกเสียใจในการสูญเสียบุคคลที่ตนเองรักให้ ความเคารพและนับถือในฐานะอาจารย์และนักปรัชญาผู้มีความฉลาดเป็นที่สุด ผลลัพธ์ต่อเหตุการณ์คือเพลโตได้ผลิตบทสนทนาที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับชีวิตในทางปัญญาและวาระสุดท้ายของการมีชีวิตก่อนที่โสเครตีสจะจบชีวิตลง ‘Euthyphro, Apology, Crito’ และอีกหลายบทสนทนาจึงอยู่ในฐานะของการบันทึกความทรงจำในเชิงชีวประวัติ (biography) ที่เพลโตใช้แสดงความเคารพและยกย่องชื่นชมแก่โสเครตีสคนรักที่จากไป (encomium) นับเป็นธรรมเนียมที่เกิดขึ้นในอารยธรรมกรีกโบราณ ที่ใช้รูปแบบการเขียนในเชิงชีวประวัติบุคคลโดยมีตัวอย่างที่ผู้ศึกษาและสนใจปรัชญาและความรู้ของกรีกโบราณรู้จักและคุ้นเคยกับผลงานกันเป็นอย่างดีของทางด้าน Diogenes Laertius ‘Lives of Eminent Philosophers’ และ Plutarch ‘Greeks and Romans’¹³³

การมีชีวิตที่มุ่งอุทิศให้กับการแสวงหาความรู้ จนนำตัวเองไปสู่การเกิดความสงสัย การค้นหา การตั้งคำถามทั้งกับตนเองและบุคคลที่ตนเองได้พบปะดำเนินการสนทนาด้วยนั้น คือการเกิดขึ้นของ ‘ตัวตนในทางคุณธรรม’ (virtue character) ตัวของโสเครตีสได้สร้างรูปแบบใหม่ของความเป็นนักปรัชญาขึ้นมา แต่โสเครตีสก็ได้ทำลายจารีตธรรมเนียมในเรื่องของความรู้และความเชื่อ ที่ดำรงอยู่กับพลเมืองชาวเอเธนส์โดยที่พวกเขาเองไม่เคยเกิดความสงสัยหรือแม้แต่จะลงมือตั้งคำถามตรวจสอบมันเลย แม้ว่าชาวเอเธนส์ผ่านมาทางลูกขุนศาลยุติธรรม ดำเนินในนามของตัวแทนจะลงโทษและกำจัดโสเครตีสไปได้สำเร็จ แต่โสเครตีสก็ได้พังทลายจารีตความเชื่อได้สำเร็จเช่นกัน¹³⁴

¹³²โปรดดูรายละเอียดใน Plato ‘The Seventh Letter’

¹³³ David Stuttard. (2014) A History of Ancient Greece in Fifty Lives. London : Thames & Hudson Ltd.,p.23.

¹³⁴ Emily Watson. (2007) The Death of Socrates. Cambridge : Harvard University Press.,pp.195-198.

เมื่อความตายทำให้ชีวิตมีความหมายและเป้าหมาย

ชีวิตต้องการความตาย เพื่อที่ความตายจะได้กำหนดขอบเขต มาคอยกำกับและควบคุมดำเนินอยู่ภายใต้เงื่อนไขข้อจำกัดในเรื่องของเวลา หากปราศจากความตายการมีชีวิตอยู่ก็ปราศจากความหมาย ชีวิตของมนุษย์ก็ไม่แตกต่างไปจากก้อนหินก้อนหนึ่ง ความตายจึงไม่ได้มีความหมายถึงการปฏิเสธการมีชีวิต แต่ความตายมีความหมายในตัวของมันเอง ความตายจึงเป็นการสะท้อนบ่งบอกถึงการที่บุคคลผู้นั้นจะมีชีวิตที่ทรงคุณค่าหรือไม่ โดยคุณค่านั้นมาจากการอุทิศตัวให้กับความคิด ความรู้ การยอมตายในนามของพระเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงส่ง หรือเพื่อมนุษยชาติ การยอมแลกด้วยชีวิตเพื่อให้ได้มาถึงความยุติธรรม ความเท่าเทียมตลอดจนถึงในนามของอุดมการณ์ทางการเมืองในเรื่องของสิทธิและเสรีภาพ สิ่งเหล่านี้คือแรงขับทำให้ผู้คนสละชีวิตเพื่อรักษามันเอาไว้ (die for a cause)¹³⁵ หรือในกรณีของโสเครตีสการตั้งคำถามไปพร้อมกับการวิพากษ์ระบอบประชาธิปไตยและความเป็นอยู่ของชาวเอเธนส์ส่วนใหญ่จนไปสั่นคลอนความคิด ความเชื่อพื้นฐานเป็นอันตรายเป็นขั้นต้องเสียสละชีวิตเพื่อแลกกับชาวเอเธนส์ในการที่จะได้มาถึงชีวิตที่ดี

การยอมสละชีวิตเพื่อรักษาสิ่งที่ยิ่งใหญ่และมีความสำคัญหรือแม้แต่การทำทนายต่อสิ่งที่ตนเองพิจารณาว่าไม่มีความถูกต้อง ขัดต่อหลักการ ความรู้และความเชื่อที่ตนเองยึดถืออยู่นั้น มีตัวอย่างให้เราเห็นมาตั้งแต่ยุคกรีกโบราณ ตั้งแต่ความตายของโสเครตีส ความตายที่นำไปสู่ความเป็นอมตะ มีชื่อเสียง เป็นแบบอย่างให้กับคนรุ่นหลังในนามของมรณสักขี (martyr) ที่มีโสเครตีสเป็นต้นแบบหรือกล่าวได้ว่าหากต้องการที่จะเป็นมรณสักขีก็ต้องดำเนินรอยตามโสเครตีส ตั้งแต่ในแง่ของการยึดมั่นในความรู้ ความขัดแย้งกับฝ่ายที่มีความคิด ความรู้ตรงกันข้ามกับตนเองและที่สำคัญคือจะต้องแสดงออกถึงความรู้ ความเชื่อของตนเองต่อหน้าการรับรู้ของสาธารณะ (performance in public) การเป็นมรณสักขีจึงไม่สามารถดำเนินการหรือปฏิบัติในสถานที่ลับได้¹³⁶

ความกล้าความตายภายหลังโสเครตีส

ในความหมายของโสเครตีสปรัชญาก็คือการที่บุคคลผู้นั้นหมั่นดูแลจิตวิญญาณหรือทำการตรวจสอบจิตวิญญาณอยู่เสมอ เนื่องจากจิตวิญญาณเป็นเพียงสิ่งเดียวที่จะช่วยให้มนุษย์เข้าถึงความรู้ ความจริง ความสวยงาม และความยุติธรรมหรือโลกของแบบได้ รวมไปถึงความสามารถในการรับมือและเผชิญหน้ากับความตายอย่างกล้าหาญและมีความสุข ความรู้ในเรื่องจิตวิญญาณของโสเครตีสช่วยให้เราเข้าใจว่ามีชีวิตที่สองและมีความเป็นอมตะรอ

¹³⁵Costica Braddatan. (2015) Dying for Idea : The Dangerous Lives of the Philosophers. London : Bloomsbury Publishing Inc.,pp.1-5.

¹³⁶Costica Braddatan. (2015) Ibid.,pp.

คอยเราอยู่ ความรู้ในจิตวิญญาณของโสเครตีสเป็นมรดกที่ส่งผ่านมาถึงต้นยุคกลาง นักเทววิทยาคนสำคัญของ คริสต์ศาสนาอย่าง Saint Augustine กล่าวถึงจิตวิญญาณในฐานะของมนุษย์ที่ (ซ่อน) อยู่ภายในตัวเรา (inner man) ในฐานะที่มันเป็นตัวตนเราก็คือตัวตนหนึ่งนอกจากตัวตนภายนอก ซึ่งตัวตนภายในมันยังเป็นตัวเราที่แท้จริง จนออกัสตินเน้นย้ำว่า ‘อย่าออกไปภายนอก จงกลับไปสู่ภายในตัวคุณเอง ความจริงอาศัยอยู่ในตัวมนุษย์’¹³⁷

ศาสตราจารย์ทางด้านคลาสสิก W.K.C. Guthrie ตั้งข้อสังเกตไว้อย่างน่าสนใจว่า หากเปรียบเทียบ ชีวิตประวัติของโสเครตีสกับของจีซัส (Jesus) ในเบื้องต้นนั้นโสเครตีสคือแบบอย่างให้แก่จีซัส ผ่านเรื่องของวีรกรรม ในความเป็นมรณะสักขี (martyrdom)¹³⁸ โสเครตีสในฐานะของการเป็นแบบอย่างมรณะสักขีทางโลก (secular martyrdom) ถึงขั้นต้องมีการพิสูจน์ ยอมแลกและสละชีวิตเพื่อยืนยันและรักษาความรู้หรืออุดมการณ์ที่ตัวเอง เชื่อมันว่ามีความถูกต้อง โสเครตีสตายไม่ได้มาจากคมหอกหรือคมดาบ แต่ตายด้วยการสมัครใจดื่มยาพิษแฮมลิอ็อก ถือเป็นความตายที่สงบไม่มีความรุนแรงและความเจ็บปวด¹³⁹

ความตายของโสเครตีสเป็นวีรกรรมที่นักปรัชญายุคแสงสว่างทางปัญญาอย่างวอลแตร์ (Voltaire) กล่าวสรรเสริญว่า ‘การตายของมรณสักขีแท้จริงแล้วคือการก้าวถึงจุดสูงสุดของปรัชญา’ (The death of this martyr was actually the apotheosis of philosophy) ขณะที่ซีโมนเน ไวล์ (Simone Weil) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส กล่าวถึงความตายของนักปรัชญาไว้อย่างน่าสนใจว่า การรู้จักที่จะตายมีความสำคัญกว่าการรู้จักที่จะมีชีวิตอยู่ ความตายคือสิ่งที่มีค่ามากที่สุดที่ถูกนำมามอบให้แก่มนุษย์ ผู้ใดไม่รู้จักใช้มันคือคนบาปหนักที่สุด¹⁴⁰ กล่าวคือความตายเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงและผูกมัดเอาไว้กับคุณค่าบางอย่าง เป็นการพิสูจน์ว่าสุดท้ายแล้วสิ่งที่บุคคลผู้นั้นให้ความสำคัญคือสิ่งใด สำหรับนักปรัชญาเองความตายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวด เนื่องจากในช่วงที่ยังมีชีวิต การใช้ชีวิตในทางปรัชญาคือการเสาะแสวงหาความรู้ผ่านกิจกรรมการพูดคุย สอบถามแลกเปลี่ยนสนทนาและโต้เถียงกันด้วยการใช้เหตุผล ใช้ความคิดปะทะกัน แต่กิจกรรมในทางคำพูดและทางความคิดที่นักปรัชญาปฏิบัติ ในช่วงที่ยังมีชีวิตอยู่นั้นอาจไม่เพียงพอที่จะเป็นหลักประกันถึงความรู้และชื่อเสียงอันเป็นอมตะของเขา มันจะต้อง

¹³⁷ Julian Marias. (1967) History of Philosophy. Translated from the Spanish by Stanley Appelbaum and Clarence C. Strowbridge. New York: Dover Publications, Inc.,pp.116-118.

¹³⁸ W.K.C. Guthrie. (1971) Socrates. Cambridge: Cambridge University Press.,pp.13-14.

¹³⁹ Emily Wilson. (2007) The Death of Socrates. Cambridge : Harvard University Press.,pp.4-5.

¹⁴⁰ ‘knowing how to die is even more important than knowing how to live. For death is the most precious thing which has been given to man.’

ถูกส่ำหับด้วยความตายในนามของความรู้ ความคิดและสิ่งที่ตนเองได้อุส่ำหับหมั่นสนทนา คอยสั่งสอนในช่วงที่ยังมีชีวิตอยู่จึงจะนับได้ว่าเป็นแบบอย่างที่เราได้ทำหับและมีความสมบูรณ์สูงสุด

การตายในนามของพระเจ้าและคริสตศาสนา (sanctifying cruelty) การถูกรุทรมานทารุณ (torture) กลายมาเป็นหนทางไปสู่การปลดปล่อย (salvation) หั่งตัวบุคคลและเลยไปช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ มรณะสักขีผู้เจ็บปวดทรมานด้วยวิธีการลงโทษผ่านการตรึงกางเขน (crucifixion) จากการถูกรุทรมานไล่ล่าจากเจ้าหน้าที่โรมัน ในช่วงเริ่มต้นของคริสตศาสนาถูกยกสถานะกลายมาเป็นนักบุญ (saint) ไม่ว่าจะเป็่นสันตะปาปาองค์แรกอย่าง Saint Peter, Saint Andrew, Saint Lawrence, Saint George และ Saint Catherine โดยมีสถานะเป็นรองเพียงแค่พระเยซู¹⁴¹

ความสำคัญของจิตวิญญาณสำหรับนักปรัชญาการเมืองอย่างโสเครตีสและเพลโตคงไม่ได้อยู่แค่เพียงสถานะที่มันเป็่นอมตะ เป็นอิสระจากร่างกาย แต่จิตวิญญาณคือแหล่งที่มา ต้นกำเนิดของคุณธรรมต่างๆในการอาศัยอยู่ร่วมกันของผู้คนในชุมชนการเมือง

ความหมายในการเผชิญหน้ากับความตายอย่างไม่สะทกสะท้อนของโสเครตีส ตรงกับคำกล่าวของนักปรัชญาโรมันอย่างซิเซโรว่า ท่วงทำนองตลอดจนลีลาและภาษาของโสเครตีสในช่วงที่กำลังเผชิญหน้ากับความตายนั้น ไม่เหมือนกับผู้ที่กำลังจะจากโลกนี้ไป แต่ดูเหมือนว่ากำลังพาตัวเองขึ้นไปสู่สรวงสวรรค์ (ascending to the heavens)¹⁴²

ซึ่งอิทธิพลของโสเครตีสยังกลายมาเป็นแบบอย่างของนักปรัชญา นักการเมืองและนักต่อสู้ผู้ที่ยืนหยัดยึดมั่นในหลักการความรู้และอุดมการณ์อย่างแน่วแน่และมั่นคง กลายมาเป็นวีรชนผู้ยอมตายดีกว่าที่จะให้ละทิ้งหรือบิดเบือนความรู้และอุดมการณ์ เป็นความตายที่สูงส่งในนามของปัญญาแผ่นดิน ชาติ ศักดิ์จะธรรม หลักการ ความรู้ ความถูกต้องและมวลมนุษยชาติที่เราจะเห็นได้จากตัวอย่างในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติในทุกยุคสมัยได้มีบุคคลที่เดินตามรอยปัญญาของโสเครตีสมาตลอด

คำอธิบายของอริสโตเติลในหนังสือ The Politics ที่ต้องการให้มนุษย์กลายมาเป็นสัตว์การเมือง (zoon politikon) ซึ่งหากพิจารณาในเบื้องต้นแล้วมีต้นเหตุมาจากความกลัวความตาย หากมนุษย์ไม่มีคุณสมบัติของความเป็่นสัตว์การเมืองเป็่นสิ่งที่คอยควบคุมเอาไว้มนุษย์ก็มีความเป็่นอยู่ เป็่นความสัมพันธ์ที่ไม่แตกต่างไปจากสัตว์หรืออาจจะเลวร้ายกว่าเสียด้วยซ้ำ

¹⁴¹ Steven Pinker. (2012) The Better Angels of Our Nature. London : Penguin Books.,pp.19-20.

¹⁴² อ้างอิงจาก Peter Ahrens Dorf. (1995) The Death of Socrates and the Life of Philosophy. Albany : State University of New York Press.,p.1.

‘มนุษย์นั้นเมื่อถึงความสมบูรณ์พร้อม ก็คือสัตว์อันสุดแสนประเสริฐเหนือกว่าสรรพสัตว์ทั้งหลาย แต่เมื่อใดก็ตามที่มนุษย์แยกขาดจากเรื่องของกฎหมายและความยุติธรรมเสียแล้ว มนุษย์ก็คือสัตว์สุดแสนเลวร้ายเหนือสรรพสัตว์ทั้งหลาย...สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นให้ประจักษ์ชัดว่า หากมนุษย์ดำรงอยู่โดยปราศจากเรื่องของคุณธรรม จริยธรรมเสียแล้ว เขาก็คือสัตว์ที่แสนจะโหดร้ายและป่าเถื่อน มีความเลวร้ายกว่าสิ่งอื่นใด อันเนื่องมาจากต้องคอยปฏิบัติตามคำสั่งการของกิเลสและความอยากปรารถนาอันไม่มีที่สิ้นสุด’¹⁴³

เราจะสังเกตเห็นได้ว่าคำอธิบายที่อริสโตเติลกล่าวถึง หากมนุษย์ใช้ชีวิตและมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นโดยปราศจากกฎเกณฑ์ ยึดในหลักการของคุณธรรมและการลงโทษผู้กระทำความผิดเสียแล้ว มนุษย์ก็มีศักยภาพและความสามารถที่จะสร้างสิ่งที่เลวร้าย ความสูญเสียให้แก่กันและกันได้มากกว่าสัตว์ประเภทอื่น¹⁴⁴ ยกตัวอย่างเช่น สัตว์ประเภทอื่นหาและล่าอาหารเพื่อตอบสนองความต้องการความอยากตามธรรมชาติ (life necessary) เมื่อตอบสนองความต้องการตามสัญชาตญาณความอยากเสร็จก็ยุติการล่าลง แต่มนุษย์ไม่เป็นเช่นสัตว์ การล่า การแสวงหาอาหารของมนุษย์ไม่วางอยู่บนพื้นฐานเพื่อตอบสนองความหิวตามธรรมชาติเท่านั้น เหตุผลในการล่าและฆ่าของมนุษย์อาจจะเป็นเรื่องของความต้องการสะสม เรื่องของอำนาจ เป็นความต้องการครอบครองหรือเพื่อความบันเทิงและเป็นไปเพื่อความสนุกสนาน ที่ต่อมาอริสโตเติลเองกล่าวถึงการก่ออาชญากรรมครั้งยิ่งใหญ่ของมนุษย์นั้น ไม่ได้มาจากความต้องการขั้นพื้นฐานที่ตอบสนองเพียงเรื่องปากท้องในการมีชีวิตอยู่รอด (life necessities) แต่มาจากความต้องการมีชีวิตที่หรูหราฟุ่มเฟือย (extravagant)¹⁴⁵

¹⁴³ ‘Man, when perfected, is the best of animals; but if he be isolated from law and justice he is the worst of all. ...That is why, if he be without virtue, he is most unholy and savage being, and worse than all others in the indulgence of lust and gluttony.’ (Politics, 1959: 1253a15-16)

¹⁴⁴ ในแง่หนึ่งความคิดในเรื่องความเป็นสัตว์การเมืองของมนุษย์ มีมาก่อนหน้าแนวคิดในเรื่องสภาวะธรรมชาติของโทมัส ฮอบบส์ ในลักษณะที่ว่าหากมนุษย์ไม่เป็นสัตว์การเมืองมนุษย์ อยู่อย่างปราศจากคุณธรรมเสียแล้วความเป็นอยู่ของมนุษย์ก็ไม่แตกต่างไปจากสภาวะธรรมชาติที่อยู่กันเองโดยปราศจากการมีผู้ปกครองที่จะใช้อำนาจและกำลังบังคับ

¹⁴⁵ Aristotle. (1974) The Politics. Translated with an introduction by T.A. Sinclair. Harmondsworth: Penguin Books., Book II. Chapter 7.

โสเครตีส เพลโตและอริสโตเติลกับการเมืองแห่งความรู้ (politics of knowledge)

ขอบข่ายของความรู้ การรู้ตัวเองว่ารู้อะไรและไม่รู้อะไรหรือไม่รู้อะไรเลย

Politics of death : immortal of soul และความรู้ในความตาย

นิยามและความหมายของความเป็นการเมืองผ่านโลกทัศน์ของนักปรัชญากรีกโบราณตั้งแต่โสเครตีส เพลโตและอริสโตเติล ใช้ ‘ความรู้และปัญญา’ เป็นเกณฑ์ในการวัด คัดแยกและแบ่งแยกผู้คนในชุมชนการเมือง ตั้งแต่การปฏิบัติหน้าที่ รู้จักบทบาทตัวเอง จัดระบบและระเบียบทางชุมชนการเมือง (hierarchical community) และเกิดความยุติธรรมเนื่องมาจากเชื่อมโยงความรู้เข้ากับคุณธรรมหลักต่างๆ นับตั้งแต่โสเครตีสแยกกิจกรรมทางปัญญาออกจากกิจกรรมอื่น ความแตกต่างระหว่างนักปรัชญากับมนุษย์ทั่วไปอยู่ที่การเป็นบุคคลที่มีความฉงนและสงสัยอยู่เสมอ (wonder and puzzle) โสเครตีสเชื่อว่าหากเรามีความฉงนและสงสัยสรรพสิ่งต่างๆ ทำให้เราไม่รู้ (ignorance) ความไม่รู้จึงเป็นสิ่งที่นำเราไปสู่การแสวงหาความรู้¹⁴⁶

การเมืองแห่งความรู้ ซึ่งความรู้ในความหมายของนักปรัชญาการเมืองกรีกโบราณคือ การรู้จักตนเอง (know thyself) เป็นคติพจน์ที่มหาวิหารเดลฟี มีนัยบ่งบอกถึงความรู้ ปัญญาและความสุขผ่านการที่บุคคลรู้จักควบคุมตนเองผ่านการปกครองตัวเอง โดยจะปกครองตนเองได้นั้นบุคคลผู้นั้นต้องผ่านมาทางจิตวิญญาณโดยให้ส่วนที่เป็นความรู้มีอำนาจ ปกครองส่วนอื่นๆ ปรากฏในบทสนทนา Phaedo ที่เพลโตให้โสเครตีสสนทนากับ Cebes ในเรื่องของจิตวิญญาณว่า ‘เมื่อจิตวิญญาณและร่างกายอยู่ด้วยกัน ธรรมชาติบัญชาให้ฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ได้ปกครอง ถูกปกครองอีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ปกครอง เป็นนาย สิ่งเหล่านี้ก็เหมือนกับเทพเจ้า (the divine) และมนุษย์ (the mortal) ใช่หรือไม่ ท่านคิดว่าธรรมชาติของเทพเจ้าคือการปกครองและเป็นผู้ชี้แนะ ขณะที่มนุษย์เป็นผู้ได้ปกครอง ถูกปกครองใช่หรือไม่...แน่นอนว่าจิตวิญญาณก็เหมือนกับเทพเจ้า ร่างกายก็เหมือนกับมนุษย์...จิตวิญญาณส่วนใหญ่ก็เหมือนกับเทพเจ้า เป็นอมตะ มีปัญญา เป็นเอกภาพ ไม่เสื่อมสลายคงสภาพเดิมอยู่เสมอ ขณะที่ร่างกายคือมนุษย์ เป็นปุถุชนคนธรรมดา หลากหลายรูปแบบ เสื่อมสลายและไม่อาจคงสภาพเดิม’¹⁴⁷

ปรัชญาของโสเครตีสจึงเป็นความรู้ที่ให้จิตวิญญาณในส่วนที่เป็นปัญญาสามารถเข้าถึงความรู้ในรูปของแบบ (Form) ที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ดำรงอยู่อย่างถาวรแตกต่างไปจากความรู้ที่ได้มาหรือเข้าถึงด้วยการใช้ผัสสะที่เปลี่ยนแปลง ไม่น่าเชื่อถือ ซึ่งมาจากธรรมชาติที่ต้องอยู่ภายใต้ข้อกำหนดและเงื่อนไขจากตัวบุคคล เวลาและสถานที่ ผัสสะการรับรู้ (senses) นอกจากไม่น่าเชื่อถือแล้ว มันยังมีความต้องการที่ไม่มีที่สิ้นสุดซึ่งความต้องการ

¹⁴⁶ Aristotle. (2001) ‘Metaphysics’ 982b-983a in The Basic Works of Aristotle. Edited by Richard McKeon. New York: The Modern Library.

¹⁴⁷ Phaedo : 80A-B.

ความกลัวดังที่เกิดและดับไปเหล่านี้ขัดขวางและเป็นอุปสรรคไม่ให้คุณคนเข้าถึงความรู้ที่แท้จริงได้ ผัสสะและร่างกายเป็นสาเหตุที่นำมนุษย์ไปสู่ความขัดแย้ง ‘ผัสสะสร้างให้เราเกิดความต้องการ ความอยากปรารถนา ความกลัว มายาคติทุกประเภทและสิ่งที่ปราศจากสาระเสียเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ในความจริงและที่ปรากฏไม่เคยมีความคิดประเภทใดที่ถือกำเนิดมาจาก (การรับรู้) ร่างกาย มีเพียงแต่ร่างกายและความต้องการของมันทำให้เกิดสงคราม ความขัดแย้งและการรบราฆ่าฟันกัน ศักดิ์สงครามทั้งหลายมีสาเหตุมาจากความต้องการที่จะครอบครองความมั่งคั่ง ร่างกายและการที่เราตามใจมันคือสิ่งที่ทำให้เราต้องตกเป็นทาสมัน...และเป็นสิ่งที่เป็อุปสรรคให้มนุษย์เข้าไม่ถึงปัญญา’¹⁴⁸

ความรู้ในเชิงที่ว่าวิญญาณเองมีความแตกต่างไปจากร่างกาย (body) ตั้งแต่ร่างกายเป็นที่กักขัง เป็นสถานที่อยู่อาศัยชั่วคราวของจิตวิญญาณในช่วงที่บุคคลยังมีชีวิตอยู่ ร่างกายเกิดการเน่าเปื่อยสูญสลายไปตามกาลเวลา ตรงกันข้ามกับวิญญาณที่เมื่อปลดปล่อยตัวเองออกจากร่างกายแล้วก็มีความเป็นอมตะ (immortality) หรือความกลัวความตายนำมนุษย์มาสู่ความรู้ในความเป็นอมตะ ความตายจึงถูกนักปรัชญาและศาสดาอธิบายว่าเป็นเพียงช่วงระยะเวลาการเปลี่ยนผ่านของวิญญาณ (transformative) ไปสู่โลกอื่นหรืออาจเป็นกระบวนการของเปลี่ยนรูปเปลี่ยนร่าง (reincarnation/metempsychosis) เหมือนอย่างที่โสเครตีสบรรยายไว้ในบทสนทนา Apology ว่า ‘ความตายเป็นสิ่งที่น่าชื่นชม มันอยู่ระหว่างสองสภาวะ อย่างแรกความตายเป็นสิ่งที่ไม่มีอะไรเลย ไม่มีการรับรู้ในสิ่งใดเลย หรือมันเป็นสิ่งที่เราพูดกันมาว่าความตายคือการเปลี่ยนแปลงและการเปลี่ยนที่ของวิญญาณจากที่นี่ไปสู่อีกที่หนึ่ง’¹⁴⁹ การกล้าเผชิญหน้ากับความตายอย่างกล้าหาญด้วยสติปัญญาของโสเครตีสมาจากความคิดที่คาดหวังที่ดีว่า อนาคตได้รอคอยมนุษย์อยู่ภายหลังความตาย¹⁵⁰

ความตายนำมนุษย์ไปสู่การเกิดใหม่ มีชีวิตใหม่เป็นครั้งที่สอง (second existence)¹⁵¹ เหมือนอย่างที่โสเครตีสอธิบายถึงชีวิตหลังความตายใน Hades และเป็นกิจกรรมของนักปรัชญาที่ต้องปลดปล่อยวิญญาณให้เป็นอิสระหรือแยกมันออกจากร่างกาย¹⁵² ซึ่งในความหมายของโสเครตีสปรัชญาก็คือการดูแลจิตวิญญาณ เนื่องจากจิตวิญญาณเป็นเพียงสิ่งเดียวที่จะเข้าถึงความรู้ ความจริง ความสวยงามและความยุติธรรมหรือโลกของแบบได้รวมไปถึงความสามารถในการรับมือและเผชิญหน้ากับความตายอย่างกล้าหาญและมีความสุข

¹⁴⁸Phaedo : 66C-D.

¹⁴⁹Apology : 40C-D. ยังมีเนื้อหาในทำนองใกล้เคียงกันในบทสนทนา Phaedo : 64A.

¹⁵⁰Phaedo : 63C.

¹⁵¹Numa Denis Fustel de Coulanges. (2006) The Ancient City. New York: Dover Publications, Inc.,p.15

¹⁵²Phaedo : 67D.

มนุษย์เป็นสัตว์ชนิดเดียวที่มีความคิดเกี่ยวกับความตาย ความกลัวความตายได้สร้างให้เกิดความคิดความรู้ และศิลปะวิทยาการขึ้นมามากมาย ยกตัวอย่างเช่นมหาปิรามิดแห่งอียิปต์ และแนวคิดทางศาสนาต่างๆ จนกระทั่งถึงความคิดทางปรัชญา อย่างไรก็ตามไม่มีใครได้สัมผัสรับรู้โดยตรงกับมัน แต่ความรู้เกี่ยวกับความตายเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากการคาดเดา เป็นการใช้อินตนาการที่ทรงพลังจนมีผู้คนเชื่อฟังปฏิบัติตามเป็นจำนวนมาก

ความดีของจิตวิญญาณคือเป็นสิ่งที่สามารถสร้างให้เกิดความสอดคล้อง (harmony) มีความหมายถึงส่วนต่างๆ ได้ปฏิบัติตามหน้าที่ ในขณะที่ร่างกายมักปรากฏออกมาในสภาวะของความสุดโต่ง (tension) เมื่อนำจิตวิญญาณไปเปรียบเทียบกับระบอบการเมือง ระบอบการเมืองในแบบผสม (mixed regime) อาจเปรียบได้กับจิตวิญญาณที่ประสานส่วนต่างๆ ให้อยู่ร่วมกันโดยปราศจากความขัดแย้ง เหมือนกับระบอบการเมืองในแบบผสมที่จัดสรรให้ทุกคนชั้น ทุกกลุ่มผลประโยชน์มีส่วนร่วม มีส่วนร่วมในทางการเมืองโดยไม่เกิดความขัดแย้ง¹⁵³

ความตายของโสเครตีสเป็นความตายที่เกิดขึ้นภายใต้ชุมชนการเมือง ในบริบทของความเป็นนครรัฐเอเธนส์ (polis) นครรัฐชั้นนำที่ได้รับการยกย่องมีชื่อเสียงว่าเป็นแหล่งกำเนิดศิลปะและวิทยาการต่างๆ ของชนชาติกรีกโบราณ ความตายของโสเครตีสจึงเป็นความตายที่เกิดขึ้นจากความเจริญรุ่งเรืองได้หยิบยื่นความตายมาให้แก่เขา ขณะที่ความตายของฮอบบส์เกิดขึ้นภายใต้ความเป็นอยู่ในสภาวะธรรมชาติ

ทั้งอริสโตเติลและฮอบบส์ต่างเป็นนักปรัชญาการเมืองที่มีความคิดสนับสนุน ตัดสินให้ความชอบธรรมในการเกิดขึ้นและการทำหน้าที่ของรัฐ (justification) ที่เริ่มต้นตั้งแต่เพลโต กับการมีรัฐเพื่อการสร้างความยุติธรรมที่พอมมาถึงอริสโตเติลภายใต้ความคิดสัตว์การเมือง การมีชุมชนการเมืองและการมีชีวิตอยู่ภายใต้รัฐเพื่อการมีชีวิตที่ดี เพื่อสร้างความสมบูรณ์แบบทั้งในด้านความคิดและการกระทำ มาจนถึงรัฐสมัยใหม่ภายใต้ต้อคิอิตีเพื่อความปลอดภัยในชีวิต ขยายไปถึงรัฐในแบบเฮเกลและรัฐบาลภายใต้กรอบคิดประโยชน์นิยมในเรื่องการสร้างความสุขในทางวัตถุให้เกิดขึ้นกับผู้คนจำนวนมากที่สุด ความชอบธรรมในความเป็นรัฐของฮอบบส์จึงมีเกณฑ์และมาตรฐานที่แตกต่างไปจากการมีรัฐที่ดำเนินมาก่อนหน้าเขา ‘การให้ความสมเหตุสมผลแก่ดำรงอยู่ของรัฐจึงไม่ได้ เกี่ยวกับการประเมินคุณค่า ความดี ความงามของรัฐ หรือว่ารัฐมีคุณลักษณะทางศีลธรรมและจริยธรรมแต่อย่างใด เพราะรัฐกลายมาเป็นสิ่งจำเป็นตามธรรมชาติ เมื่อเป็นธรรมชาติก็ย่อมไม่ใช่เรื่องของการประเมินค่า’¹⁵⁴

¹⁵³Phaedo : 92B.

¹⁵⁴ ธเนศ วงศ์ยานนาวา (2547) แนวคิดเรื่องความชอบธรรม (The Concept of Legitimacy) รายงานวิจัยเสนอต่อ สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข หน้า 12.

รัฐของฮอบบส์จึงมีผลต่อความเป็นความตายของผู้ใต้ปกครอง หรือขยายตัวมีความสำคัญถึงความอยู่รอดของเผ่าพันธุ์มนุษยชาติ ซึ่งเป็นเรื่องของความจำเป็นตามธรรมชาติ ‘การให้ความสมเหตุสมผลด้วยการอ้างอิงความเป็นธรรมชาติ ทำให้รัฐไม่ได้ดำรงอยู่เพราะมาตรฐานทางศีลธรรมหรือจริยธรรม การไม่มีมาตรฐานทางศีลธรรมทำให้ภาวะและแนวทางที่ต้องพึงปฏิบัติต่อกันระหว่างรัฐกับผู้คน หรือผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องมีการประเมินค่าเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องของความดีหรือความเลวของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและผู้คนภายในรัฐ ภายใต้ความสมเหตุสมผลที่อิงอยู่กับธรรมชาติจึงให้ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องพูดถึงความดีหรือเลว เพราะการประเมินค่าเป็นสิ่งที่ไม่มีความจำเป็นแต่อย่างใดในการดำรงชีวิตตามธรรมชาติ’¹⁵⁵

การเมืองของมวลชน (passion) เป็นสิ่งที่ทุกคนมีอยู่เป็นเจ้าของติดตัวมาตั้งแต่มีสถานะเป็นสมาชิกของชุมชนการเมือง ภายใต้แนวคิดสิทธิ แปรออกมาในรูปของความยินยอม (consent) ในทางการเมืองมันคืออำนาจข้อต่อรองและความชอบธรรมที่ประชาชนภายหลังจากฮอบบส์มีต่อผู้ปกครอง เนื่องจากที่มา องค์ประกอบของการมีผู้ปกครองหรือรัฐนั้นจะต้องผ่านความยินยอม การตกลงสมัครใจเพื่อสละสิทธิและเสรีภาพในลักษณะของการเกิดข้อตกลง (agreement) หรือสัญญา (compact) อำนาจทางการเมืองจึงมีจุดเริ่มต้นที่ความยินยอมของประชาชน

ความเป็นรัฐประชาชาติเป็นสิ่งที่มีความแตกต่างความเป็นรัฐประเภทอื่นๆ เนื่องจากการปกครองแบบรวมศูนย์ มีงบประมาณ บุคลากรและทรัพยากรที่ระดมมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของความมั่นคงปลอดภัย ‘รัฐประชาชาตินั้นให้ประโยชน์แก่เราได้มากกว่า เพราะรัฐประชาชาติรวมศูนย์อำนาจได้มากกว่ารัฐแบบอื่นๆ จึงมีทรัพยากรมากพอที่จะเฉลี่ยให้ถึงมือคนที่ตกทุกข์ได้ยากอย่างทั่วถึง เช่นทุพภิกขภัยเฉพาะถิ่นเกือบจะหายไปอย่างสิ้นเชิง เมื่อเกิดรัฐประชาชาติขึ้น เพราะรัฐสามารถขนอาหารจากแหล่งที่มีเหลือไปจุนเจือแหล่งที่ขาดแคลนได้ รัฐประชาชาติให้หลักประกันความมั่นคงในชีวิตเราได้ดีกว่ารัฐประเภทอื่น’¹⁵⁶ ขณะที่ความสัมพันธ์ในลักษณะของการแลกเปลี่ยนระหว่างผู้ปกครองหรือรัฐอธิปัตย์กับผู้ใต้ปกครองในรัฐประชาชาติสมัยใหม่ตามความหมายของฮอบบส์ดำเนินอยู่ในลักษณะที่ว่า ‘การยอมเสียสิทธิเสรีภาพหลายอย่างให้แก่รัฐนั้นมีประโยชน์แก่ตัวพลเมืองเอง ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว มิฉะนั้นแล้วก็ไม่มีความเหตุผลอันใดที่พลเมืองจะยอมรับหน้าที่ซึ่งรัฐมอบให้’¹⁵⁷

พัฒนาการและความเจริญก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ มีที่มาจากความต้องการที่เอาชนะความตาย (โงกความตาย) สังเกตได้จากความรู้ในเชิงกายวิภาคทางการแพทย์ที่ถูกค้นคว้าศึกษาให้มีความทันสมัยขึ้นในช่วง

¹⁵⁵ ธเนศ วงศ์ยานนาวา อ้างแล้ว หน้า 12.

¹⁵⁶ นิธิ เอียวศรีวงศ์. ‘หน้าที่พลเมือง-คำสั่งหรือทางเลือก’ มติชนรายวัน วันจันทร์ 12 มิถุนายน 2560 หน้า 16.

¹⁵⁷ นิธิ เอียวศรีวงศ์ อ้างแล้ว

ยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการต่อเนื่องมาจนถึงต้นศตวรรษที่สิบเก้า ผนวกกับความรู้ในการค้นพบและนำเอาพลังงานไฟฟ้ามาใช้ประโยชน์ (galvanization) ของนักวิทยาศาสตร์ชาวอิตาลี ‘Luigi Galvani’¹⁵⁸ ประสานต่อเข้ากับจินตนาการทางวรรณกรรมของ ‘Mary Shelley’ จนเกิดเป็นนวนิยายแนววิทยาศาสตร์ชื่อดัง ‘Frankenstein’ หรือ ‘The Modern Prometheus’¹⁵⁹ ทำให้มนุษย์ที่มีความรู้ในนามของนักวิทยาศาสตร์มีอำนาจ (knowledge is power) เทียบเท่าพระเจ้าและธรรมชาติในการสร้างมนุษย์ขึ้นมา (sapient creature) จากเดิมที่เคยอยู่ในภายใต้อำนาจและระเบียบแบบแผนของธรรมชาติให้มาอยู่ในเงื้อมมือของมนุษย์ อย่างไรก็ตามวัตถุประสงค์ของนวนิยาย ‘Frankenstein’ ต้องการสะท้อนถึงด้านมืดของมนุษย์และศาสตร์ความรู้ ในลักษณะของการเป็นความรู้ที่ต้องห้ามและมีความน่ากลัว (formidable science) หากถูกนำมาใช้ในทางที่ไม่ถูกต้องหรือไม่มีความเหมาะสมปราศจากการพิจารณาและคำนึงถึงประเด็นความถูกต้องทางด้านศีลธรรมและคุณธรรม จนส่งผลร้ายเกิดความหายนะให้กับผู้ที่นำมามาใช้และส่งผลกระทบต่อสังคมในวงกว้าง

¹⁵⁸<https://en.wikipedia.org/wiki/Galvanization>.

¹⁵⁹ เทพโปรมิธีอุสของยุคใหม่ มีที่มาจากเรื่องราวในตำนานอย่างบทสนทนา Protagoras ของเพลโต ได้กล่าวถึงเทพบิดรซุสมอบหมายหน้าที่ให้แก่เทพโปรมิธีอุส ไปสร้างมนุษย์ขึ้นมา แต่เรื่องราวไม่ได้จบลงที่การสร้างมนุษย์ทางด้านเทพโปรมิธีอุส ยังอุสาลงทุนขโมยไฟจากซุสในฐานะของความรู้และศิลปวิทยาการมามอบให้แก่มนุษย์เป็นของแถมด้วย ส่วนทางเทพโปรมิธีอุสกลับโดนทางเทพบิดรซุสจับตัวมาลงโทษในฐานะฝ่าฝืนไม่เชื่อฟังคำสั่ง